

#11_Республіка Ірак

дослідження практик відновлення
країн після руйнації

**Війна в Іраку 2003-2011
рр., конфлікти та війна
з ІДІЛ, пандемія,
коливання цін на нафту**

**Зруйнована цивільна та
військова інфраструктура, сотні
тисяч загиблих та поранених,
до 5 млн ВПО у різні часи**

Відновлення триває

Влада Іраку

Республіка Ірак є ісламською федеративною парламентською демократією. Поділ влади традиційний, має три гілки.

Президент, якого призначає Рада представників і який обмежений двома чотирирічними термінами, займає в основному церемоніальну посаду.

Виконавчу владу здійснюють прем'єр-міністр, Рада міністрів, а також частково президент.

Законодавча влада належить Раді представників і Раді Федерації.

Федеральна судова влада складається з Вищої судової ради, Верховного Суду та інших федеральних судів.

Економіка Іраку

Країна входить до групи арабських держав з економіками, що розвиваються. Індекс людського розвитку становив 0,674 у 2019 році.

ВВП Іраку у 2020 році становив майже 170 млрд \$, що відповідає 55 позиції в рейтингу країн світу. Співвідношення державного боргу країни до ВВП набуло піку у 2020 році, досягнувши 71,6%. Надалі прогнозується стрімке зменшення показника до 42,5% у 2023 році.

Економіці притаманне “ресурсне прокляття” від нафти. За даними Світового Банку, за останнє десятиліття доходи від чорного золота становили понад 99% експорту, 85% державного бюджету та 42% ВВП.

Зміна ціни на нафту в 1 \$ здатна змінити надходження до нафтового сектору економіки Іраку на рівні 1,1%.

На фоні покращення умов нафтового ринку на користь Іраку прогнозується ріст від 6% до майже 10% ВВП після обвалу понад 15% у 2020 році.

Додатковий прибуток від зростання цін на нафту все ще використовується в основному на оплату праці в роздутomu державному секторі економіки, товарів та послуг першої необхідності, щоб закрити розрив у попиті всередині країни. Кошти в малих обсягах використовуються для здійснення інвестицій та розвитку промислового сектору.

Через значну посуху Ірак має чимало “кліматичних мігрантів”, що є людьми, які покидають домівки через неможливість вести господарство в умовах посухи та відсутності підтримки держави. Концентрація цих мігрантів навколо великих міст створює дефіцит послуг охорони здоров'я, освіти та уповільнює ріст людського капіталу.

Після зміни влади 2003 року країна постійно отримує значну фінансову підтримку міжнародних донорів. За даними Світового Банку, офіційна чиста допомога на розвиток та інша отримана офіційно допомога становила 2,21 млрд \$ США (за поточним курсом) у 2019 році.

Кризи та їх подолання

2003-2013 роки

Після революції 1958 року, яка скинула монархію та встановила республіканську систему, держава зіштовхнулася з проблемами: курдський національно-визвольний рух на півночі, комуністичний рух, шиїтські ісламістські опозиційні групи, а також повстання і регіональні конфлікти, включно з Ірано-Іракською війною.

Після вторгнення до Ірану країна набралася боргів та не отримала вигод від цієї війни. Перевищення пропозиції нафти на ринку наприкінці 1980-х років обвалило залежну економіку Іраку.

Замість розібратися з проблемами всередині країни, Ірак 1990 року окупує Кувейт. Коаліція з 30 держав на чолі зі США наступного року проводить війну за визволення Кувейту. Бойові дії включали сильне бомбардування, яке охопило всю інфраструктуру: електростанції, заводи, мости, дороги та багато інших життєво важливих споруд обох країн.

Економічні санкції РБ ООН щодо Іраку у 1990 році заборонили Багдаду імпортувати будь-які матеріали для відновлення інфраструктури.

Після вторгнення та перемоги США над Хусейном у 2003 році окупаційні сили взяли на себе відповідальність за управління країною замість національного уряду. Була здійснена низка управлінських заходів — витіснення партії “Баас”, розпуск іракських військових, створення органів влади в мухафазах на основі етносектантських розбіжностей¹. Однак, як показала практика, нав’язування зовнішніх рішень викликало контрпродуктивну реакцію з боку місцевих спільнот.

→ Заходи з подолання наслідків війни

Загальний зовнішній борг Іраку на кінець 2003 року становив близько 120 млрд \$. Країна потребувала економічної реанімації та повсюдної реконструкції.

Паризький клуб уклав угоду про анулювання **80% боргу** учасників цього об’єднання для Іраку. Домовленість подарувала списання 32 млрд \$. Поза Паризьким клубом Ірак залишався винним країнам Перської затоки суму в 60-65 млрд \$.

За сприяння ООН було утворено Трастовий фонд Іраку, який нагромаджував кошти на відновлення країни. У підсумку протягом діяльності фонду було зібрано **понад 1,3 млрд \$** на реалізацію десятків проєктів у різних сферах.

У Мадриді в жовтні 2003 року було скликано конференцію донорів з 38 країн та ключових фінансових інституцій — ЄК, МВФ, Світового Банку. Ціль — залучити допомогу на реконструкцію Іраку. Було анонсовано допомогу у вигляді грантів та позик загальною сумою 33 млрд \$. Хоча обіцянки щодо надання коштів у основному залишалися невиконаними, однак були й винятки.

¹ Тут і далі мається на увазі поділ в мусульманстві на групи шиїтів і сунітів

США були лідером з розширення підтримки, збільшивши свої гарантії з початкових 18,6 млрд \$ у 2003 році до 60,6 млрд \$ до 2012 року.

Більшість американських грошей були розподілені між 4 структурами:

Структура	Фонд допомоги та реконструкції Іраку	Фонд Сил безпеки Іраку	Фонд економічної підтримки	Програма на реагування на надзвичайні заходи
Сума, млрд \$	20,86	20,19	5,13	4,12

У звіті Управління спеціального генерального інспектора з реконструкції Іраку (SIGIR) наголошується, що ці фонди не виправдали свою мету. Найбільшим провалом стала інституційна слабкість влади та повальна корупція у владних колах.

Натомість в інтерв'ю іракські чиновники зазначали, що вбачають причини провалу в недостатніх зусиллях та консультаціях щодо відновлення і плануванні програми реконструкції.

Загальні залучені фінанси на реконструкцію протягом 2003-12 рр. склали 220,1 млрд \$, з них 126 млрд \$ — з бюджету Іраку.

У реконструкції зусилля приділяли диверсифікації економіки, переорієнтації робочої сили на зайнятість у приватних структурах, посиленні інституційної спроможності, децентралізації влади.

Проблеми реконструкції цього періоду:

- “легітимація” корупції завадила відновленню країни;
- невирішене питання етносектантського розколу в політиці та суспільстві;
- реконструкція не диверсифікувала економіку Іраку, хоча мала позбавити її залежності від нафтового сектору;
- слабка інституційна спроможність розтягувала зусилля в часі та ресурсах;
- ненафтовий приватний сектор економіки зазнав малих успіхів у розвитку, натомість нафтовий сектор утвердив себе ще більше;
- роздутий державний сектор залишився таким самим;
- реформа децентралізації влади не принесла бажаних змін з покращення управління на місцях;

Країна протягом усього періоду зазнавала руйнувань та вбивств від терористів: у проміжку між 2003 і 2017 роками загинуло близько 180 000 цивільних.

2014 рік — наразі

У червні 2014 року Ірак зіштовхнувся з черговою проблемою безпеки — самопроголошена Ісламська держава в Іраку та Сирії (ІДІЛ) захопила близько 1/3 території Іраку. Унаслідок конфлікту загинуло близько 18 тис. осіб, 36 тис. отримали поранення, а близько 5 млн людей покинули своє постійне місце проживання. Переселенці здебільшого отримали житло в імітованих таборах для втікачів від війни.

Ірак не дорахувався **близько 20%** свого ВВП через війну. Значні втрати ВВП відбулися саме в нафтовому секторі економіки, тоді як **нафта приносила більше ВВП**, аніж до початку конфлікту.

Сума прямих збитків за **оцінкою** Світового Банку — 45,7 млрд \$, а у розрахунку до 2017 року кумулятивні реальні втрати становлять 107 млрд \$.

Для відновлення треба 88 млрд \$, 23 млрд \$ з яких були необхідні в короткостроковій перспективі.

Тому з 2016 по 2018 рік уряд Іраку отримав позики від МВФ, Світового Банку та інших кредиторів на суму близько 18 млрд \$.

З усім тим очікується, що реконструкція пройде коштом реалізації інвестиційних проєктів приватного сектору економіки. Також уряд намагається збільшувати доходи нафтового сектору, спрямовуючи частину коштів на реконструкцію.

Проте спостерігається тяглість у питанні реформ для структурних змін економіки. Ці зміни, пов'язані з зайнятістю, людськими ресурсами, нагромадженням капіталу та підвищенням участі народу в управлінні, **могли сукупно додати 58,4% до ВВП** і допомогти процесу відновлення.

Світовий Банк наголошує, що уряд не досяг прогресу в областях, на які вказувала ця інституція під час попередніх досліджень 2006 та 2012 років для повноцінного відновлення та сталого розвитку.

→ Заходи з подолання наслідків конфлікту

Для оцінки збитків Уряд Іраку звернувся до Групи Світового Банку, і вони разом напрацювали спільний документ з оцінкою збитків та подальшими рекомендаціями для реконструкції та залучення інвестицій.

Виділено 5 напрямків по роботі над реконструкцією та залученням інвестицій:

- 1 Урядування;
- 2 Примирення та побудова середовища, що прагне миру;

- 3 Соцрозвиток, людські ресурси;
- 4 Інфраструктура;
- 5 Економічний розвиток.

У 2018 році починає діяти Фонд реформ, відновлення та реконструкції Іраку (I3RF). Фонд співфінансують Ірак з Канадою, Німеччиною, Швецією та Великобританією. Платформа зосереджує свої зусилля на **національних реформах та підвищенні впливу приватного сектору економіки**. Обіцяна сума фінансування — 123,4 млн \$.

У жовтні 2020 року уряд приймає **Білу книгу економічних реформ**. Документ створено для економічного відновлення Іраку.

Ключові цілі документу:

- подолати фіскальну кризу через можливі обвали цін на нафту;
- розв'язати питання з недофінансуванням бюджету;
- створити середньо- та довгострокові шляхи для розв'язання структурних проблем економіки.

Для цього Біла книга реформ пропонує:

- у короткій перспективі — збір тарифів на електроенергію, реформування Пенсійного фонду, збільшення митних та податкових надходжень, а також перегляд курсу долара до динара.
- у довшій перспективі — модернізація та відновлення фінсектору, розвиток ненафтових секторів, диверсифікація економіки шляхом підтримки с/г, місцевих галузей та створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій.

Біла книга не розв'язує проблему зміни клімату для Іраку, яка все більше загрожує країні крахом продовольчої безпеки. Нестача води та опадів ослаблюють сферу с/г, а уряд не поспішає з рішеннями по підтримці цього сектору.

Суттєво знижує шанси у реалізації документа політична криза та інституційна слабкість, поєднані з засиллям корупції та відсутністю комунікації. Відтак політики мають свою мету — втриматися при владі.

Відсутність спільного бачення в політиків є дзеркалом тих самих процесів, що відбуваються в іракському суспільстві — **64%** громадян вказують, що країна роздроблена. Відтак за відсутності єдності поглядів реформи лишатимуться на папері.

Так, навіть базове **прийняття бюджету** країни на 2022 рік стало черговим яблуком розбрату, ставлячи під загрозу добробут населення.

Висновки

Ірак знаходиться на стадії подолання наслідків війни з ІДІЛ, повноцінно не оголтувшись від попередніх потрясінь, маючи близько 1 млн осіб, що є внутрішньо переміщеними особами та понад 2 млн людей, які потребують гуманітарної допомоги.

Корупція та інституційна слабкість є перешкодою у будь-якій діяльності по відновленню.

Робота з групою міжнародних донорів не принесла бажаного відновлення з тих самих причин.

Хоча нафтове багатство дозволило Іраку опинитися серед країн з рівнем доходу, вищим за середній, однак більшість параметрів соціально-економічного розвитку держави відповідають рівню країн з низьким рівнем доходу та нестабільною економікою. Низький рівень освіти, залученості населення до праці, людського капіталу формують несприятливу картину існування попри багату нафтову базу.

Зовнішні запозичення хоча і не раз оживляли країну, однак **взяття нових позик є дедалі більш болючим процесом.**

Заручившись широкою підтримкою міжнародних партнерів та їх коштами, Ірак дедалі більше втрачає спроможність до отримання результатів та перетворень через системні помилки та відсутність реформ.

Держава має багато молодого населення, але не використовує його потенціалу. Відтак необхідна освітня реформа задля охоплення навчанням та підвищенням його якості, росту конкурентоспроможності на ринку праці. Освіта та розвиток впродовж усього життя можуть стати сильною стороною цієї країни.

Досвід Іраку у політиках відновлення свідчить про критичне питання корупції, яке може спіткати Україну на шляху до відновлення. Для недопущення нецільового витрачання коштів потрібні реформи судів, правоохоронної системи, державної служби. Завдяки системному оновленню Україна може стати на правильний шлях до відновлення своїх територій.

Цей матеріал підготовлений в рамках комплексної роботи “Дослідження практик відновлення країн після руйнації”. Повний текст дослідження й методологія будуть доступні у розгорнутому матеріалі команди АЦ “Інститут аналітики та адвокації” згодом.

Детальніше про нас: iaa.org.ua

Якщо Ви маєте пропозиції або доповнення, які на Вашу думку, нам слід врахувати для покращення цього дослідження, напишіть нам на адресу: mail@iaa.org.ua або у соціальні мережі: www.facebook.com/iaa.org.ua.

Автор: Віталій Набок

Верстка і дизайн: Катерина Кисла, Олена Овсяник.

Віримо у нашу перемогу!

Все буде Україна!